Цана асобнага № 30 кап.

Вольная Беларусь

Тыдневік палітычны і літэратурны.

Умовы падпіскі:
На год......12р. —
На паўгода.... 7р. —
На 1 мес.... 1р. 50к.

Адрэс рэданцыі і адміністрацыі: г. Мінск Захараўская, 18. Тэл. 776.

Перамена адрэсу 50 к.

Год выдання II.

Ніхай жыве Незалежная Беларусь!

№ 17. 1918 г. 12-го мая 1918 г. № 17.

Калі хочаш пазнаць.

Калі хочаш пазнаць, скуль так полыме бье,
Што палаець у душы, асьветляе твой шлях,
А ты імчышся, як сарна, па дзікай гарэ,
Упярод, ад парываў ні сьпіш па начах...
І ты хочаш людзям гэты шлях паказаць,
Асьветліць, раскапаць да зарніц ка усход
І да Праўды усіх зваць... Калі хочаш пазнаць:
Гэта полыме — твой беларускі народ.
Гэта полыме — іскры народнай душы,
Што у родных праменнях векамі жылі;
Гэта — одгукі песьняў пастушкі у цішы,
Гэта — одгукі творчай, магутнай зямлі...
Валатоўкі-курганы у пушчы глухой
Беларусь апавілі шчыр-сумам сваім.
Твой народ гартаваўся касой і сахой,
А ты — сын яго. Можаш гардзіцца ты ім.
Скарб душы ты ад вескі селянскай прынес.
Твой агонь — гэта дух тваіх быўшых дзядоў.
Адбывалі прыгон яны, моклі ад сьлез,
Праклінали жыцце свае соткі гадоў.
Адну радасьць ен меў, што унук-пастушок
Зажыве калісь лепей у родным краю.
Ты жа рос каля рэчкі, дзе шэпча дубок,-
Дык нясі ж назад сілы у вескy сваю.
Там адчынены дзьверы чакаюць цябе,
Апавітыя змрокам, у горы браты
«Вы ні горш за усіх, на што ганіць сябе?!
Гэй, да сонца, упярод!» — громка скажэш ім ты.
Ты ім скажаш: «Браточкі! на што жабраваць
Вам астаткі у чужых у багатых людзей,
А пад ногі свой хлеб, як пясок той, таптаць?
Вам здаецца — чужое, напэўне, смачней...
Пакідаеце золато роднай зямлі,
За пятак надзеваеце панскі хамут,
І меняеце добрыя тканкі сваі
На залатаны чорны шляхэцкі сурдут.
Выхадзі на абшар—там, дзе пушчы, лугі,
Там дзе Неман шапоча свой сказ многа лет:
«Кіньце, людзі, ярмо пастаяннай тугі,
Выхадзіце на волю, ідзіце у сьвет...
Там усім засьпевайце вы песьні лугоў,
Там усім разкажыце вы казкі палеў,
І русалкі, што выйшлі з маіх берагоў,
Вас абсыпяць гірляндай пахнучых лілей...»
Гэтак Неман гавора, твой бацька стары.
Твой імпэт — ад яго бурна-хвалевых вод.
Яго казкі ты слухаў з зары да зары,
Яго слухае увесь беларускі народ.
Ты павінен свой доўг назад несьці сюды
У сваю курную хатку, скуль вышоў на сьвет,--
Беларускі народ ратаваць ад бяды.
І тады толькі выпаўніш свой ты завет.

Вільня, 1915 г. **Ясакар.**

Ці мелі славяне свае пісьменство.

Украінскі пісьменнік С. Ефрэмаў у сваей паважнай працы «Історія Українського Письменства», супыніўшыся на гэтым пытанню, разважае гэтак:

«Гістарычныя часы застаюць нашых прадзедаў на досыць высокай ужо ступені культурнасьці,—з упарадкованым грамадзкім ладам, з разробляваю сыстэмаю рэлігійных форм і культа, з зародамі дзяржаўнаго жыцця, нават з нікаторымі праблескамі нацыянальнай сьвядомасьці. Ці было у нас перад хрысьціянствам якое пісьменство, пра тое мы можам толькі дагадвацца, бо ніякіх сьлядоў яго да нас ні дайшло, апрыч якіх-колячы намекаў ды, можа, урыўкаў у старых летапісах. Можна толькі напэўна сказаць, што пісьменство м а г л о б ы ц ь хоць у зачаткавых формах, бо знакі для пісьма ужо існавалі. Баўгарскі пісьменнік канца IX-го в., чорнарызец Храбр, у сваем «Сказаніи о письменахъ славянскихъ» піша, што славяне ні мелі у пачатку пісьмен, толькі некія рысы і карбы («чертами и рѣзами читаху и гадаху, погани суще»), і ужо Канстантын-філозоф (сьв. Кірыла) выдумаў для іх абецадло на кшталт грэцкаго з 38 літар. Трэба думаць, што толькі хрысьціянская зьнявага да паганства ні дала Храбру тыя «черты» і «рѣзы» уважаць за сапраўдныя пісьмены, калі па іх славяне усе такі чыталі. З другога боку, у т. з. Панонскіх жыціях сьвв. Кірыла і Мэфодыя запісано, што у Корсуні (Херсонесі) сьв. Кірыла знайшоў ні толькі чалавека, што размаўляў «рускимъ языкомъ», а нават кнігі, эвангэлію і псалтыр, «рускими писмены» пісаныя. Як одгук гэтаго, у адной с пазьнейшых памятак нашаго пісьменства («Крэхоўская палея») ужо проста сказана, што «грамата руская явилася Богомъ дана въ Корсунѣ Русину, отъ нея же научися философъ Константинъ, оттуду слаживъ и написавъ книги рускимъ гласамъ». І наш стары кніжнік робіць цалкам добры, як на той час, высновак: «се же буди вѣдомо всѣми языки и всѣми людьми, яко... грамота руская никимъ же явлена, но токмо самѣмъ Богомъ вседръжителемъ и отцемъ и сыномъ и сьвятымъ духомъ».

Такім чынам, хоць німа пэўных зьвестак аб тым, што славяне мелі сваю уласную грамату і пісьменнасьць, але трэба зазначыць, што яны м а г л і яе мець.

-ь-

Голас жыцця.

Калі сонцо кроую разліецца за абвуглелымі лесамі, за окурганелай зямлей, а руіны, як пакрышаныя, скрываўленыя зубы, мецюцца схапіць за чорнае крыло ночы, выхаджу я тады с таемнаго укрыцця шукаць аканчатка гора свайго. I хварэю я ад чаду гнілых мерцьвякоў, гразну у крыві, а вочы, глядзючы дакола, сэрцо ядам абліваюць, бо іду я полем, дзе ачарцелыя варьяты, апьянелае быдле уздумалі віхрам гульбу сваю пусціць.

Мутарна, як перад караю сьмерцю, як прасчуушыся у дамавіне.

Ты, зямля,—клубок безгранічных мук, гідасць, выплюнутая антыхрыстам,—глянь: то-ж хір твая нівылечная, то ні гарады гарацъ, нічтожацца, а струпы, верады твае прарвалі і пошкудзь цячэ й атрауляе; то ні людзі стогнуць у полыме, а рабакі пышкамі кішаць, шамкаюць у ранах тваіх і разпаўзаюцца, а сьлед іх—зараза.

О, зямля-мачыха! Калі ты красавала калі раем, то цяпер гідзіш пеклам. Ты здрадніца; быу час, калі я адвеу вочы ад неба, каб прыгарнуцца к табе, каб любіць і пасьціць багата лятункі, надзею, але пажау зьдзек і папяверку. Тоустым пластам укрыла цябе немач, нінавісць і сьмерць,—ім я уступіу дзень і славу, каб мучыцца у іх цемных, сырых логвах.

Я блукаю ноччу, бо днем людзі кідаюцца балотам, бэсьцюць мяне; я малю, чакаю помачы з неба, бо зямля—здрадніца, пагібель мая.

О, людзі, будзьце на старожэ! Сонцо ідзе мне на падпамогу. Я—брат сонца! Мы гарым помстай, дык рыхтуйцеся к бітве! Мо' гэта будзе мой апошні дзень, але ні уступлю, ні здамся вам.

Калі вы крапчэй,—зрабіце самасуд, забійце мяне. Я сьвет, а сьвет—гэта Бог, —забійце ж Бога!

Цемра! калі ты хочыш жыць, то шануй сьвет.

Абібокі, дармаеды,—годзі гальчэць, кончайце самагубствам.

Злыдні, людзі, асуджаныя Богам, праклятыя часам,—маліцеся і дрыжыце прадсмертным жахам!

Асілкі за рыдлеукі, метлы! Раунуйце, ачышчайце дарогу сьвету!

Волаты, цлачце, каб ваша сэрцо ні скамянело! Сейце багата здаровую . Піце крынічную воду!

Кабеты, дзяучаты, пляціце вянкі з галін дуба і каласоу збожжа! Народнай песьняй сьлезы выціскайце! Дарыце мужом вянкі і, што яны пасеюць, палівайце красой, чыстатой, гадуйце, вітайце светлую будучыну. Абмыйце сьлязмі шату сьвета, што збалоцілі вашы дзеці. Прывет вам у ваш свабодны вялікодны дзень!

Дзеткі, шчакачыце сьмехам і будзьце дзяцьмі! Усыпайце краскамі шлях свету!

Сучасны.

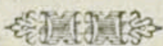

Адбудаванне краю.

Сучасная вайна, бурачы усё, гдзе яна праходзіла,—зруйнавала і нашу бацькаўшчыну—Беларусь. Пякельным агнём і залезам зьністожыла яна сотні тысяч услякіх сялiб. Цэльныя вёскі, мястэчкі і гарады абярнуліся у пусталі. Амаль усе будынкі гродзеншчыны, віленшчыны і частцаю міншчыны спапялелі. Мільёны мейсцовых ніпавінных жыхароў збройнай сілай выгналі, па загаду маскоўскага ураду, з іх родных хат, палючы сялібы і распуджваючы насельнікаў па кутках Маскоўшчыны. I пацягнуліся уцякачы-гаротнікі на усход, адзначаючы цярністы шлях свой магільнымі крыжамі. Ды й ні мала глынулі яны сьлёз і гора, бадзяючыся па чужыне ужо трэці год, чакаючы як збавення, калі імуць мець магчымасьць вярнуцца на сваю родную зямельку, да свайго, хоць да шчэнту збуранаго, краю.

Тым часам, дагэтуль, па цяперашні час, ніхто яшчэ ні памысьліў, ніхто ні парупіўся аб тым, як дапамагчы сваім уцякачом-гаротнікам, калі яны вернуцца з выгнання да родных гнёзд посьля вайны? Як адбудаваць сотні тысяч разбураных будынкаў? Як занава расплянаваць зьніштожаныя вёскі, мястэчкі і гарады?

Дагэтуль мы ні маем ніякай арганізацыі, каторая-б хоць крыху, штось-ні штось, але усё-ж такі зрабіла. А праца, сама ў сабе, натта вялікая і зрабіць яе посьля вайны адразу, ні прыгатаваўшыся загадзя, ні зарганізаваўшыся парадкам, ні будзе ніякай магчымасьці. I нашым бяздольным выгнаннікам, змучаным на чужыне, яшчэ горай здасца, калі мы тутака дома нічога дзеля іх ні сурадзім, калі яны застануцца пад хмарным і сьцюдзёным небам, ні маючы хаты, страхі над галавамі.

Пэўня-ж, каб жыць—трэба мець хату. А калі ні будавацца, то як жа жыць? I як-бы там ужо ні стало, а усё-ж такі мусіма будаваць хаты і уселякія гаспадарскія будынкі. А ці-ж магчыма будавацца, калі ні будзе прыгатаваных заўчасу: будаўляных матэрыялаў, патрэбных рысункаў, распрацованых плянаў, кіраўнічых-спэцыялістаў і, калі будзе, як дагуль, наша поўная ніпадгатаванасьць і ..зарганізацыя? Не, гэта ні магчыма. Тагды мы усе станімася безраднымі, а бедныя, згарованыя людзі мусюць пачынаць свае новае жыццё у зямлянках, у курніцах, губляючы свае цело і душу, прывыкаючы да мінімальных культурных патрэбнасьцяў, нізкіх і цесных паглядаў як гэта ужо ні раз бывала у нас посьля военнай руйнацыі нашаго краю.

Навука даводзіць, што хата кшталціць волю-душу чалавека, дык ці-ж магчыма апушчацца і нідбаць пра гэтакую важную рэч у справе жыцця людзкасьці?

Практычна кажучы, што самую вялікую мае вагу у будаўніцтве, дык гэта добра абмысьленыя і распрацованыя пляны. А калі яны благія, дык хоць-бы якія годныя матэрыялы ужываць, хоць-бы найлепшае было выконанне майстроў,—будынак ніякай вартасьці мець ні будзе і спадзявацца добрых скуткаў німа чаго.

Ось дзеля чаго выконанне плянаў павінно рабіцца, як найлепшае, а закладзінамі і фундамэнтам усяго гэтаго есьціка—па-першае: выгоднае, практычнае і сураднае разлажэнне хатніх памяшчэнняў, здроважытнасьць [гігіенычнасьць], эканомнасьць і лагвасьць у выконанню будынку; а па-другое: усе будынкі, як у агульных відоках, так і ў шчэгулах, павінны насіць толькі свой краёвы, беларускі, стыль. I гэта мусіць мець моцную уставу, як закон, бо усе на сьвеці народы—вялікія ці малыя—маюць свае хараство, свой густ, сваю душу, што выяўляецца у яго нацыянальнай творчасьці, будуючы вялікае дзело уласнай культуры.

Адбудаванне краю—вельмі важная справа і вясьці яе абы як—ні можна. Гэта б значыло, ні ісьці уласным сваім шляхам, а будуючы—ні будаваць новае, пекнае, на грунці нашай гістарычнай прошласьці, а блудаіць - бадзяцца па цёмных, нівядомых сьцежках ды руйнаваць і так ужо слабыя апошнія здабыткі для усіх нас мілай і шаноўнай старасьвецкай архітэктурнай культуры. На усе гэта трэба зьвярнуць увагу усяго нашаго грамадзянства, а на старожы адбудавання краю вінен стаяць моцны беларускі урад.

I ось, дзеля таго, каб дапамагчы уцякачом у справі іх гаспадарскаго адбудавання, трэба памнібаўна зарганізавацца і залажыць гэтакія установы:

1) інстытуцыя па справам адбудавання краю, 2) беларускі дзяржаўны банк, 3) краёвая арганізацыя прамысловасьці, і усё гэта павінно быць пад загадам беларускаго дзяржаўнаго ураду.

Архітэктар *Л. Дубейкоўскі.*

Без шчасьця.

Налящела бура і падняуся віхар
Ды ізноу на сэрцы цяжка і нуда,
Ды ізноу я сумны, ды ізноу я плачу,
Што ні меу я долі ад першаго дня.

Быу адзін у думках і ні знау я сьвята,—
У чужбіне сілы свае загубіу:
Бо радзіуся голы, бо быу я без шчасьця,
Бо мяне ніколі ніхто ні любіу.

Міхалка Запольскі.

Генэрал.

Ен быу ужо старэнькі; галіу на ангельскі манер вусы і бараду, і дзеля таго ні можна было с погляду сказаць напэуна, колькі яму гадоу. Над вачмі—жоутыя мяшочкі; на макушцы—рэдзінькія валасы,—сівінькія, мягкія, на бок зачэсаныя. Рукі, то прыкметна іншы раз, то ніпрыкметна, дрыжалі

У мундзіры на ангельскі фасон і у штанах «галіфэ», з белым каунерчыкам на шыі і у манжэтах, ен выглядау дробнінькай, старэнькай чысьцешкай. Банькі на нагах дробнінька, цевінька зьвінелі, калі ен хадзіу. На шыі, дзе зашпіляуся верхні гузік, вісеу ардэн Уладзіміра.

Ен сядзеу у габінэці, зробленым з гасьціннай аграмаднаго старасьвецкаго дома, дыміу цыгараю і часам хлебау халодны кофэ.

Дзень працы пачауся дауно, але было йшчэ рана—першая гадзіна. Дывізія стаяла на адным мейсцы фронту, без асаблівых здарэнняу, ужо колькі месяцау.

Генэралу нечаго было рабіць; станавілося нудліва.

Іншы раз дзьверы нячутна адчыняліся. уходзіу высокі, худашчавы, с паперамі, ад'ютант, бразгау банькамі, стукаючы бот аб бот, баутау аксельбантамі і пытауся у генэрала, б'ючы ціхінька пальцам, з доугім кінцем, па паперы,ківау дэлікатна галавою, ізноу бразгау, крута і вертка паварачывауся і выходзіу, так сама ціхінька зачыняючы дзьверы.

І тады з далейшаго кута дому часам далетау ічаліны гул ціхай гутаркі, шчоуканне пішучых машын. стуканне падкаваных салдацкіх ботау па старасьвецкаму дубовому паркету.

Генэралу было нудліва, хаця, пры думцы аб баях, ен быу глыбока здаволен, што іх тут дауно ні было і ні чакалося.

Адклауршы газэту, адкінуушыся на падушку у крэсьлі і выцягнуушы пад стол ногі, пускау сінінкі дымок і думау.

Успамінау свае жыцце. Ніпрыкметна пераскаківау на газэтныя навіны ды ізноу выводзіу свае даунейшае перакананне, што вялікае навукі для вайны ніпатрэбна.

У юнкерскай ен вучыуся дрэнна, але строй любіу і выйшау ладным пяхотным афіцэрам. Ніякіх акадэмій ні канчау, але камандуе сваей дывізіяй ні горш суседзяу і іншых вучоных.

Аб вокны часам сьцебало мокрае ліповао галле. больш працускаючы да шыб мокраго надвор'я. Часам глухі гул, як далекі гром, далетау да зарослых сівымі валасінкамі вушэй генэрала, і ложэчка зьвінела аб брыж шклянкі.

Навіны з газэт ізноу былі ні цікавыя. Газэты асьцярожна і наіуна тлумачылі аб адходзе аднаго нашаго крыла на леншыя пазыцыі.

— Ні у аднэй навуцы значэнне, а у чым то другім ішчэ,—думау генэрал. Так неяк злажыліся умовы. што ен выпауняе тое, што яму загадаюць; адходзе, прыходзе. стаіць, як гавора прыказанні, і сам ні усягды разумее, на што што робіць.

Нудліва... Так бывае у ва усякай справі, калі чагосьці пачнецца гэткі настрой, і думаіцца. што усе ясно, усе кончано, зроблено і ніякіх асаблівых цікавасьцей-мажлівасьцей німа. І тады нудліва. Бо німа к чаму ляцець, німа размаху. Але у тэй жа справі адкуль возьміцца настрой. каторы дасьць гэткую глубіну дзела, гэткі размах, прастор, столькі розных мажлівасьцей, што з гарачкай кожны працуе, працуе, і ні можна усяго перарабіць, канца ні відно, і у гэтай працы столькі вялікаго, ніэвычайнаго робіцца з налету. ніспадзевана. Людзі тады пьянаватыя ад творчасьці, і ні адзін, а усе.

І зноу генэрал думау аб сваім жыцці і успамінау маладыя жаданні. Кожны з іх лічыу сябе здольным пры выпадку зрабіць тое. што зрабілі Юлі Цэзар, Наполеон.

А цяпер? Астаецца толькі, як маломy дзіцю, сьпісаць с прописі у клетачкі зрухтуванае, напісанае у паперы.

— Адступаць...

— Наступаць...

— Выгаварыць...

— Наградзіць...

Генэрал зірнуу на свае тонкія. худыя, дэлікатныя рукі із маркотай памысьліу, што ні суджано зрабіць штосьці асаблівае. А здавалося іншае некалі. Многа сіл маладых загублено. І засталася толькі здольнасьць успамінаць, выявіць у думках карціну,--карціну пьянай творчасьці у любэй справі. І усе...

— А так куды я годзен? Куды?--усе больш і больш траціу гумар старэнькі генэрал.

— Тагды і жыцце ніпатрэбно; сорамная абмылка, што ім трэба так шкадаваць, хоць бы на карысьць бацькаушчыны. Ат! Знойдуцца маладзейшыя, здальнейшыя, патрапяць ні горш рабіць тое самае. А мы—швах

— Ды яны яшчэ й бліжэй да мажлівасьці на пьянаватую творчасьць,—шэптау нехта на вухо.

— А табе толькі вот нудліва,—дакарау тайны з глубі душы голас.

Генэрал пазваніу ад'ютанта і загадау аутамабіль, ехаць на пазыцыю.

— Абед, ваша правасхадзіцельство, гатоу—адважыуся сказаць ад'ютант.

— А... ну, усе роуна,--апатычна сказау генэрал і перашоу у сталовую.

У часі абеду, калі пад уплывам сытасьці гумар знаходзіцца, ен шчэ больш засмутнеу. Часам у яго на'т зьяуляла-ся думка, што гэткі настрой бывае перад сьмерцю і што сення нешта павінна зрабіцца.

— Хіба ні ехаць?—змаладушыу на момэнт.

— А дзеля чаго маю бярэжч свае жыцце?—горкі, абдны быу адказ.

За абедам было ніцікава. Вяселы падпалкоунік, начальнік штабу, быу у вотпуску. І старшы ад'ютант крэпка парашыу скончыць гэты добры парадак, што генэрал абедае з усімі. і к сталу запрашаюцца повапрыбыушыя саромлівыя і нізграбныя прапоршчыкі. «Ніхай абедае адзін са сваей нудзьгою»,—думау ен і пачувау сябе дрэнна, бачучы, як ні умелі трымаць сябе гэтыя маладыя. чыстыя сэрцам, герої вайны і ахвяра ей—прапоршчыкі; як чырванелі і марудзілі, хоць і мелі воучы апэтыт, бо баяліся парушыць этыкет пры дварэ генэрала, а усе ж-ткі елі з нажа, а то рэзалі мясо на кавалачкі, адкладывалі нож і арудавалі аднэй вілкай, бо так ім было лаучэй.

— Які сур'езны начальнік дывізіі—думау кожны з іх:—ні усьміхнецца,—і за ядою галава яго поуна думак аб дзелі, аб доугу перад бацькаушчынай і аб тэй вялікай адказнасьці за столькі людзей, што аддаліся пад яго уладу, даверылі!

Кожны быу гатоу і рухтувауся памерці ні горш за усіх.

Абед кончыуся сення дужа скора. Генэрал саусім мала еу. Выйшау, сеу у аутамабіль і адзін паехау у бок пазыцый.

Дарога ішла паміж дробнаго лесу і па шэрых, мокрых, зазімаваушых палянах.

З боку—накопаныя канавы і ямкі, поуныя вадою, з лядочкам па краех; альшэунік цэлы і пасечаны саперамі, калі ладзілі дарогу.

Адзначауся пясок, жоуты і прымерзлы.

У паветры вісела мокрая, дробнінькая марасіца, курылася і курылася без канца. Часам каркала, пралетаючы, мокрая варона, і было, калі і каркала, так сама пустынна.

Над лесам цягнууся дым. Людзі вольныя. у перамешку с салдатамі, капалі акопы і больш жартавалі, чым ільнавалі работу.

Па дарозі трэба было абганяць падводы с хлебам і ішчэ з нечым, каторыя ні хапаючыся зварочывалі да канавы. На кожным возі сядзеу барадаты салдат, накінуушы сабе на голаву торбу, ці што другое, ад марасіцы. Спалохана,а ні крута, скідау ен торбу і прыкладывау к галаве руку

Усе было так знаемо, ні цікаво. У штабі полка прысто-

ізі толькі за тым, каб узяць каго праўвадзіць. А палкоўніку ехаць атказаў генэрал, чым яго зьдзівіў.

Паціху кранулі і праз колькі мінут падкацілі к дымнаму сасоньніку, гдзе віднеліся перадкі, зямлянкі, конскія морды, людзі перабегалі.

Тут стаяла батарэя.

Генэрал вышоў з аўтамабіля і пашоў да зямлянак. Дзяжурны, спужаўшыся, кінуўся на спатканьне, потым павярнуўся і пабег да камандзерскай зямлянкі. Адтуль, с пагляду спакойна, выходзіў у крытым кажушку вусаты капітан і, ні глядзючы на генэрала, падходзіў, рыхтуючысь рапартаваць.

Але генэрал праціягнуў руку і хмура спытаў:

— Чаму вы, капітан, ні пазірайце па вышцы?

Той марудзіў з адказам і пачынаў ніпавідзець генэрала і злуваў на сябе, што апошнія часы апусьціўся і усе праляжываў у зямлянцы, думаючы, як бы найлепей і гдзе прарваць фронт праціўніка.

З батарэі генэрал конна праехаў с капітанам на камандзірскі пункт, дзе ціцікава падзівіліся у папсованую трубу Цэйсса, нічога ні разглядзіўшы у тумані, і пяшком, з адным салдацікам, пашоў адтуль у перадавыя пяхотныя акопы.

Там ужо мелі з батарэі тэлефонаграму, што прыехаў начальнік дывізіі.

Ішоў з маладым салдацікам, бязвусым, а ужо з унтэрофіцэрскімі нашыўкамі, і дужа хацеў разгаварыцца з ім.

І хоць салдацік бойка і зусім ні саромячыся адказываў яму, гутарка ні йшла.

Генэрал спытаў, якой губэрні, хто есьць дома, ці часта весткі адтуль мае, і усе т'кі ні чуў у адказах хлапца тых прыемных, дрыжачых нотак, якія з'яўляюцца у падчыненаго пры інтымных пытаннях любаго, шаноўнаго начальніка.

Генэрал ні ведаў, аб чым іншэ пагутарыць. І хаця яму было люба, што у вачах маладога унтэр-афіцэра саусім німа рабскаго, загуканаго пагляду, але неяк вадзіло, што ен натта ужо дзелавы, адказывае без таго, чаго натта жадалося сумуючаму генэралу.

Прышлі у першую роту. Генэрал ласкава пацдароўкаўся с камандзірам, людзьмі і начальнікамі і прайшоў у акопы. Салдаты, хаця і с цьмяпымі, ад чорнаго хлеба, тварамі, але звычайна-вяселыя, праваджалі яго добрым і дзякуючым паглядам, што ен, генэрал, даведаўся іх тут.

Жыць можна было: балазе, вялікіх марозаў німа,—па пачох ужо будаваліся бліндажы і зямлянкі. Пад сьценку да праціўніка салдаты падкапаліся лісінымі пячуркамі, вылажылі дно і сьценкі елкаю і саломай з ленам із пакінутаго хутару і завешалі палаткамі. Для ночы былі так сама у сьценках падкопаны печачкі. Ад праходу ішоў акопчык к калодзіжу, і другі—для сьцёку вады.

Салдаты падскаківалі з нагі па нагу, хлопалі валенкамі, але можна было трываць.

Куляметны пляцок генэралу упадабаўся, і ен падзякаваў куляметчыкам. Куляметчыкі былі рады, і гэту радасьць генэрал с прыемнасьцю заўважыў, і пачуў, што мала-мала весялеіць у яго на душы.

Узяў бінокль і пачаў глядзець.

Відны былі праз туман нямецкія бліндажы, с каторых віўся дым; іхныя заграды, драты. Можна было разглядзіць могілкі, крыж, за каторым тырчэла галава нашаго дазорнаго і раскіданыя бярвенні ад згарэлай хаты, за якой відаць быў нямецкі караул.

Зірнуўшы па рушэ салдата,—старога, барадатаго дзядзькі, генэрал убачыў скрозь туман, як два немцы нешта капалі, кідаючы у гору зямлю, а трэці курыў, вытаркнуўшы галаву з-за бруствэра.

— Што ж, вы стрэляіце на іх?—спытаў генэрал.

— Не, ваша-дзія,—адказаў старшы:—с пункта мы ні стрэляем, а з акопаў ні зручна, усе роўна ні выходзе за гарою... Па прыказу з брыгады мае стрэляць батарэя, калі сабяруцца іх чалавек пяць-дзесяць...

— Ага... Ну і яны сходзяцца?

— Рэдка. Яны папраўляюць бліндажы і дрот больш па начох.

— Ага...

Генэрал і тут падзякаваў і пачуў, што гумар саусім падыходзе.

Праходзючы трэцюю роту, ен прыстоіў у акопі, паправіў вінтоўку і зляжылуся. Потым спытаўся, які стрэлок прыгатаваў сабе тут гняздо?

Яму паказалі на маладзенькаго, доўганогаго, с цьмяным худым тварам, хлопчыка с пасінелымі губамі.

Генэрал пахваліў яго і ні разсердзіўся, калі той, мусі спужаўшыся, на'т забыўся прылажыць руку к казырку і адказаў ніччутна: «Рад старацца, ваша-дзіц.»

Генэрал, як бы захацеўшы піць, спытаў, ці есьць у яго што у біклажцы,—вада, гарбата.

— Німа, ваша-дзіц.

—Можа цукру кавалачак есьць,—папрасіў генэрал, зьдзівіўшы салдат і трывожучы ротнаго.

— Німа, ваша-дзіц.

— Можа сухарык маіш?

— Ні маю, ваша-дзіц.

— Ну, а хлеб есьць у цябе?

У гутарку адважыў умешацца ротны.

— Сення павінны падвезьці хлеба—сказаў ен:—учора чакалі ды нешта вышло у дарозі, ваша-дзіцельства.

— Ага, так,—сказаў генэрал,—ну, вы, паручык, прайдзіце уперад, прыгатуйце куляметчыкаў свайго вучастку. Астаўшыся адзін с салдатамі, спытаў:

— Што, ні дужа добра тут ужываіце?—І потым, калі салдаты ні ведалі, што адказаць, ен узяў за падбародак таго маладзенькаго, с чые вінтоўкі прыкладываўся, трошку у гору падняў і ласкава сказаў:

— То-та вы такія цьмяныя...

Потым ізноў дзякаваў і пакінуў усіх зьдзіўленымі.

— Вот гэта генэрал,—казалі адзадзі с тых, каторыя бачылі яго першы раз, прышоўшы у акопы нідаўна.

— Ад яго хаваюць, ведама, рука руку мыліць, а то, каб ен даведаўся аб усім, ен бы ні падараваў...

— Па акопах ходзе, бач...

Прышоўшы у пятую роту, ен захацеў пастраляць. Радасна падалі яму вінтоўку і шаноўна-спагадна глядзелі, калі ен цэліўся.

Выстрэл прагрымеў звонка, хоць быў і туман, і як бы нічакана і адзін... Адказ нічога ні было.

Тагды генэрал падумаў, што хоць салдаты маюць добры від (праўда, ні усе), але пры гэткім ніцікавым стаянню, нават без добрай перапалкі, у салдатаў траціцца храбрасьць, і яны прывыкаюць бярэжч сябе.

— А па бруствэру ідучы, відаць добра поле вашаго абстрэлу?—спытаў ен у камандзіра роты, маладога прапаршчыка, зьмірнаго, вучыцельскаго віду.

— Лепей троху, толькі днем апасно, ваша-дзіц.

Тагды генэрал узыйшоў на прыступачку, і апершыся на плячо салдаціку, сказаў:

— Памажы-тка, брат,—і ускочыў на бруствэр. Пайшоў па бруствэру спакойна і проста.

— Зынь, зынь...—той жэ час праляцелі пад галавамі адна за другою, дзьве кулі, а з боку нямецкіх акопаў дакаціўся гул стрэлу.

— Стрэляюць. Апасна...—сказаў пехта.

— І мне трэба з ім ісьці па бруствэру, і мне трэба,—смутна думаў прапоршчык, пачуваючы, што сэрцо забілося.

— Нешта будзе, нешта будзе, калі вылезу з акопу,—думаў ен і нага за нагу валок, ішоўшы па акопі усьлед за

генэралам на бруствэру. І сон, што сьніуся апошнюю ноч, успомніуся прапоршчыку вельмі добра, як сьніуся...

«Ішлі у атаку пасярод аграмадных сасон, і немцы пагналіся, ен падбадрывау сваіх і уцекау адзадзі, і немцы населі блізка; схавауся за сасну і выставіу нейкую маленькую сякеру; сякеркаю стукнуу уперад, працiу нейкаго ворага і цюкнуу на ствалу сасны,—яна адскочыла, дала у грудзі, і раптам пачуу, што валіцца і умірае ад удара у грудзі сякеркі ці нямецкаго штыка...»

Генэрал зірнуу на прапаршчыка і злосна падумау: «Вучыцелішка... С тых, што ядуць з нажа... І ужо шкадуе сябе.» І ен пазлувау, прабапаушыся, што ні убача паукола пьянаватае творчасьці.

А кулі зьвінкалі: зінь, зінь!. Генэрал хмараю зірнуу і с працягам сказау, так ні ціха, што усе блізкія салдаты маглі пачуць:

— Прапаршчык! Які ж вы прыклад пакажаце сваім людзям, павеушы іх у атаку, калі і тут баіцеся выйсьці з акопа?!

А тым часам кулі зьвінкалі часьцей і часьцей, і усім было страшна, што генэрала забьюць ці ранюць.

— І абстрэлу блізка ніякога німа,—дадау ен ізноу, скоса агледзіушы вялікую постаць маладога афіцэра.

Той раптам скочыу уверх і стау адзадзі генэрала, так жа высока і так жа нібезпечна, і момэнт стаусятут гадзінаю. Можа ступіу ен два разы, як: «ай!»—раптам перакуліуся і сунууся у акоп.

— Бо...—вырвалося у салдат.

Генэрал скочыу у сьлед і разам з другімі кінууся да лежачаго.

— Царство нябеснае, гатоу,—сказау спалохана, з вялікім жалем, узводны, пажылы салдат, і перахрысьціуся.

Усе, хто сьмела, хто нізаметна, зрабілі тое самае, а генэрал схапіу за руку мертваго і крыкнуу:

— А дзе фэльчар?

Забіты лежау, падагнуушы ногі і адкінуушы руку у замшавай, з белым барашкам, рукавіцы. Шапка зьехала, і былі відаць беленькія, зачэсаныя на бок, валасы. А бародка, паголеная, раптам адзначылася шэраю брудздзю. Санкі троху скрывіліся на бок, а над шапкаю відаць было трошку ліпкай крыві на мерзлым, сухім, пасыпаным пясочкам, дне акопу.

Са страхам у вачох прыбег фэльчар са сваею торбачкай і, асьцярожна абышоушы генэрала, сагнууся і прылажыу вухо да грудзей таго.

— Скапау яго благародзьдзя, ваша дзіц-во.—сказау ен генэралу так, як бы хацеу дадаць: «Я ні вінават.»

Генэрал ніпэуна палажыу руку [illegible]таго на яго грудзі, потым, ні хапаючысь, паважна зьняу шапку і перахрысьціуся.

— Вечны спакой,—прашавяліу ен.

Потым, пачэкаушы і дрыгнуушы задумлена мускулам з леваго боку санак, ізноу апусьціу шапку, сагнууся і пацалавау у мертвы лоб.

— Слава згіблым сыном бацькаушчыны,—дадау і доуга, ніумела надзевау шапку.

А кулі перасталі зьвінець. І усе зноу было ціха і мокра у паветры. А далека, каля лесу, на флангох, ні можна было разабраць—дым ці туман.

І калі прышлі з насілкамі і усклададі, пачалася суета ды ні можна было дайці, хто што казау, то у акопі, сярод салдатау пачалася ніпрыязная генэралу гутарка, і нехта моцна сказау, што і генэрал пачуу:

— Дурань стары... Пaказау прымер: ротнаго забілі.

— Прынясло яго. Сядзеу бы сабе у штабі.

Другія нічога ні гаварылі, а пазіралі так на генэрала, як бы вачамі казалі: «Можа так суджана, але па што ты прыехау?»

Калі нясьлі, то генэрал узяуся падтрымліваць за галаву, і нехта сказау, як роунаму ці вінаватаму:

— Ні мешайце, ваша-дзіц, дрэнна несьці.

Салдаты у праходах, стоючы на прыступках, апошні раз пільна угледаліся у таго пасінелаго, кончанаго, што быу, як цяпер выходзіло, нічога сабе камандзер, і каго ні разу больш ні пабачуць і ні пабягуць на яго рэдкі, сьмешны голас.

— Пастрэляу,—даляцело да генэрала, калі ен выходзіу з акопу у ход.

— Ці ен знау? Ен сам каіцца...

— Чаго ж ен?

— Эх,—уздыхнуу нехта цяжка.

— Усе ад Бога...

— А пакуль ен з маладым унтэрам маукліва ішоу туды, дзе стаяу аутамабіль, тэлефанаграмы паведамлялі усіх, і усе людзі, ад начальнікау да апошніх пастухоу, што цэлы дзень шляліся усьлед за рэбратымі, скалелымі каровамі, усе асуджалі, як гэта мог генэрал, такі добры і зауседы дэлікатна-спакойны, хоць прауда троху і упартлівы, мог выставіць пад кулі камандзера роты?

І у канцы гутаркі, дайшоушы да поунаго абвінення генэрала, успаміналі, што і сам ен йшчэ даужэй быу мішэнью немцам, разводзілі рукамі,ківалі галовамі і гаварылі:

— Ні уцяміш..

— У гэту вайну вылезьць «на прагулку» у вачах ворага—ідараваны анахронізм, дурная рысоука, я-б сказау, прэступленне проці прысягі,—казау сярдзіта батальенны камандзер, сямейны чалавек, стары служака, ні зюклівы звычайна.

— Генэралу трэба адпыхнуць, палячыцца,—казау таемна адьютант кожнаму з рауных ці вышэй па чыну, хто прыходзіу да яго у штаб.

— Бач, хацеу пракапаць маладых саплячкоу апошняго набору, што папагналі цяпер у акопы, пракапаць, каб ні пужаліся,—казау кухар ездавому, рыхтуючыся везьці ужо абед на пазыцыю, бо пачынало зьмрочыць. А сам, хаваючыся ад вочау, ціхінька палажыу маленькі крыжык на грудзі: «Забарані мяне. Божэ!»

— На усе, братка, судзьбіна,—гаварыу ездавы спакойна.

І калі пара сівых коні затарахцелі кухню па наваленаму засыпанаму замлею альшэунiку, то ездавы асабліва пільна угледауся, калі пакажыцца на сустрэчу машына. І шпарка збачыу, дау дарогу разам с кухарам, асабліва пытліва узіраючыся і праважаючы поглядам шпарка пракурыушую машыну, і са сьвятым палоханнем думау аб генэралу.

А генэрал прытуліуся у вугал, абіты тоустымі скуранымі падушкамі, і жадау, каб дарога зрабілася даужэйшая і каб цішэй і даужэй ехаць.

Яму было сьцюдзена. Ні выпускаючы з роту сігары, цягнуу і цягнуу і сашчэпліваў рукі у шынэльцы з рыжымі выцертымі рукавамі і с чырвоным кантам.

— На што было ехаць, на што?—часам галасна шаптау ен і пачувау, што у душы хвалюецца то настрой добраго пакою, то ніцярплівая нуда, мукі сумлення; і высьняючы тое і тое, успамінау, што баеу дауно ні было тут і ні чакалося, і людзі у добрым настрою,—і гэта добра. І раптам з нудою бачыу мертвы жоуты твар з адзначанай брудздзю заміж барады, і тускла жоутым, нізаплюснутым вокам,—і гэта балюча.

— Слава згіблым сыном бацькаушчыны,—шэптау дужэй —слава згіблым...

Шчэ цямней, шчэ нудней была шэрая, мутная, нібы туманная даль, нібы дымная мокрая пяленка—надворье.

І замерзлыя лужы па баках, і пасечаны і цэлы альшэунік, і купіны, і вольныя людзі у перамешку с шэрымі фігуркамі, што больш жартавалі і грэліся, чым-ся пільнавалі работы, і чорна-жоутая зямля, дзе копалі,—усе цямнело.

Прыехаушы у штаб, генэрал, па асаблівасьцях у поглядах людзей, уцяміу, што усе лезуць яму у душу.

«Падходзюць з меркамі, ацэнкамі, як бы што цямюць у ва усім тым, што дзеіцца навокала»,—думау ен і цярпліва

знасіу, бачучы, як чужыя погляды назолай лезуць на яго істоту.

І калі даведауся, хто забіты—прапаршчык, і што нібагаты, засталіся жонка і дзеці, то аддау прыказанне, каб завезьлі цело да бацькоу на генэральскі кошт; загадау выслаць жонцы тысячу рублеу грошы і зарухтуваць ліст са славамі пахвалы забітаму і пацехі – радні.

І усе думау аб тых, што лезьлі с поглядамі у душу:

«Я ведаю, вы лічыце, што я хачу адкупіцца, што я каюся, ні маючы добраго падмуроуку у міраразуменню, каюся, што паехау... А вы? Вы што разумеіце? Сьляпыя ж і вы. І дзеля вас, дзеля вашых ацэнак, адкупаюся і... нічога вы ні вы-пытаіце у душы маей, і усе суета... Уге!»

А калі увечары сядзеу, с прышоушым, як бы па іншай справі, дохтарям, то доуга гаварыу яму, што німа у нас наукол пьянаватай творчасьці. І у тым уся беда. І толькі мімаходам уставіу аб здарэнню на фронці

А дохтар прытворна пытауся і аб тым і аб гэтым, і рухтувауся, як складней сказаць аб патрэбі генэралу палячыць нэрвы і адпачыць ад вайны.

А з-за вакон далетау часамі, як гром, глухі гул, і мокрае ліповае галле сьцебало у чорныя шыбы.

Гжацк, 20-23/х—916г.

М. Горэцкі.

КРОНІКА.

З Вільні. Беларускі Цэнтральны Хаўрус нацыянальных грамадзкіх організацыяў стварыў выдавецкі фундуш дзеля выдання школьных кніжак у беларускай мове.

Першае яго выданне—«Новы Лемэнтар» Янкі Станкевіча. Лемэнтар гэты вышаў ужо другім выданнем. Намечан выпуск іншых кніжак, найбольш патрэбных для школ.

З Смаленску. Поэт Я. Купала і пісьменнік М. Гарэцкі жывуць цяпер у Смаленску.

Сюды прыезджае шмат беларусаў і вялікарусаў з Украіны. Усе іх дакумэнты напісаны па-украінску. У мейсцовых «Извѣстіяхъ» друкавалося некалькі апавяданняў з беларускаго. С пачатку слова «беларус» баяліся і сьцерагліся ужываць, а цяпер паволі прызвычаічаюцца. Тутака быў уложан маленькі расійска-беларускі слоўнічак, але выдаць яго у Смаленску ні удалося,—яго выдасьць, мабыць, Белар. Нацыян. Комісарыят у Маскве.

Рух уцекачоу-беларусау, знайшоўшых прыпынак у часі вайны у сумежных з Міншчынай губэрнях і на поўдні—Палтаўшчыні, Харкаўшчыні, Катарынаслаўшчыні і др., мае выліцца у хуткім часе у ністрыманы паток. Украінская Рада працуе у тым кірунку, каб даць магчымасьць уцекачом з Гродзеншчыны, Віленшчыны, Ковеншчыны і др. вярнуцца да родных сяліб. Менску, як німінучаму пункту, прыдзецца вытрымаць на сваіх плячах увесь цяжар мільённай хвалі уцекачоў.

З гэтай прычыны глаўнае упраўленне окупаваных мейсцовасьцяў у Коўні апрацавало плян перапраўы уцекачоў, якога будуць трымацца строга і акуратна.

Дзіцячае сьвята у Вільні. На сьв. Юрья у Сьвятаянскім касьцёлі адбылася імша за памыснае развіцце т-ва «Золак». Дзеці с прытулку т-ва сьпевалі у часі імшы па-беларуску песьні: «О, мой Божэ, веру Табе!», «Увесь сьвет—земля і моро» і «Вострабрамска Маці Божа...» Стройна адбіваліся мэлёдыйныя беларускія словы аб вісокія скляпенні гэтаго старасьвецкаго касьцёлу. Посьля імшы у школі прытулку была зроблена фэстына, на каторую былі заклікаты бліжэйшыя да т-ва асобы. Дзеці дэклямавалі, сьпевалі, гулялі у беларускія гульні і адыгралі сцэнічную штучку са сьпевамі: «Перахітрылі», напісаную для дзіцячаго тэатру Станіславай Корф. Посьля прэдстаўлення для гасьцей, дзеці паўтарылі усю праграму яшчэ раз для дзяцей і для запрошаных на гэтую фэстыну бацькоў дзяцей. Люба было глядзець на дзяцей, каторыя, прыбраўшысь у сьвяточныя вопраткі, паказвалі, чаго за зіму навучыліся. А навучыліся шмат чаго: песьні і гульні выходзілі стройна і складна і абварожвалі душу шчыра народнымі беларускімі мэлёдыямі і складам. Сцэнічную штучку дзеці ігралі ні толькі с пераняцьцям, але і з вялікім талентам. Больш жа за усё радавало душу тое, што пад умелым кіраўніцтвам дзеці вочывідкі вырастаюць на сьвядомых грамадзян, якія ведаюць цану і сваёй роднай мове і сваёй песьні. Запраўды, вялікая заслуга перад нашай бацькаўшчынай усіх тых, хто палажыў сваю цагліну на гэтую будоўлю. Чэсьць і падзяка належыцца ім і ад добрых людзей і ад бацькаўскіх касьцей.

Заява дэлегатау Рады Б. Н. Рэспублікі. Дэлегаты Рады Беларускай Народнай Рэспублікі, высланыя да Кіява дзеля перагавараў з украінскім урадам, падалі народнаму міністру загранічных спраў Украінскай Народнай Рэспублікі гэтакую заяву:

«Мы маема ведамасьці, што у межах Украінскай Народнай Рэспублікі утворан корпус польскіх войск лікам у 15.000 душ. Ні лічучы сябе у праве цікавіцца пытаннем, якія мэты мае гэта форміроўка, мы ні можам ні зьвярнуць увагі на той факт, што вельмі магчыма адпраўка памянёнага польскага корпуса у межы Беларускай Народнай Рэспублікі (у Магілёўшчыну). Адпраўка гэта тым больш падобна да праўды, што у межах Магілёўскай губэрні знаходзіцца цяпер І-шы корпус польскіх войск пад камандаю генэрала Довбор-Мусьніцкаго. Дзеля таго, што гэная бытнасьць польскіх войск на нашай тэрыторыі становіць страшэнны цяжар для насялення краю і, прымаючы пад увагу, што быцце польскіх войск у межах Беларускай Народнай Рэспублікі ёсьць рэзультат прыпадковасьці і у гэты момэнт ні можа быць нічым апраўдано,—наш урад чыніць крокі, каб памянёныя часьці польскаго войска былі магчыма хутчэй выведзены з Беларусі у Польшчу, або распушчэны. Пока ні будзе развязано пытанне аб бытнасьці І-го польскаго корпуса, а адпраўцы новых польскіх войск з меж Украінскай Народнай Рэспублікі на Беларусь наш народ бачыць акт ніпрыхільнасьці і абразы для яго нацыянальнай годнасьці. З гэтае прычыны маема гонар выказаць вам, пане міністру загранічных спраў Украінскай Народнай Рэспублікі, нашу просьбу увайсьці у зносіны с камандай новасформаванаго польскаго корпусу у справі заданняў, якіх ён мае даходзіць і, у кожным здарэнню, выдаць загад, каб ні ў якім выпадку ні была дапушчана адпраўка яго у межы Беларускай Народнай Рэспублікі.»

Беларускі тэатр. У «Беларускай Хаці» [Коньскі Рынак, Менск] на першы дзень Вялікадня, 5-го мая, быў пастаўлен Т-вам Беларускай Драмы і Камэдыі ангельскі фарс: «Цётка вінавата». Ні зважаючы на тое, што за сцэны разносіліся чужыя для беларускаго вуха словы: «містэр», «льорд», «місс» і т. д., фарс прайшоў вельмі добра, захапіўшы публіку сваім цікавым сюжэтам, пазываўшым на ніустрыманы сьмех. Выкананне ігры артыстау было добрае і стараннае. Відаць многа працы палажано дзеля усяго гэтаго, што трэба паставіць у заслугу рэжысэру, пану Ф. Ждановічу. Адрыч гэтаго, на Вялікодным тыдню у тым жа памешканню ставіліся ведомыя ужо публіцэ рэчы, як «Раскіданае

Гнязо» Янкі Купалы, «Хам» Оржэшко і шмат іншых.

Трэба зазначыць, што памешканне «Беларускае Хаты» саусім ні надаецца для тэатру, асабліва, калі тэатр мае на мэці культурна-нацыянальныя заданні. «Беларуская Хата» стаіць далёка ад цэнтру горада, амаль ні ў чыстым полі. Жыве там гарадзкая бедната, каторая наогул мала цікавіцца тэатрам, а у гэты трудны, пераходны момэнт асабліва, тым часам шырокая публіка с цэнтру горада, за далячынёю, туды саўсім хадзіць ні можа. Гэты варунак цяжка адбіваецца як на заданнях тэатру, так і на яго коштах. Трэба падбаць аб тым, каб знайці мейсцо для беларускаго тэатру у цэнтры горада.

На лето труппа 1-го т-ва Б. Д. і К. маніцца ехаць у правінцыю. Яна мае на думцы абьехаць усе гарады, мястэчкі і сёлы на Міншчыні, дзе толькі знайдзецца магчымасьць паставіць спэктакль. Думка добрая, і трэба пажадаць т-ву найлепшаго пасьпеху. Толькі ці давядзецца гэтаму зьдзейсьніцца пры цяперашніх варунках?

Беларускае Т-во «Цетка» 4-го мая г.г. у Менску залажылося беларускае т-во імені вядомай беларускай пісьменніцы і палітычнай дзеячкі Цёткі-Пашкевіч. Скарочаная назва т-ва «Цётка». У склад прэзыдыума увайшлі: Старшынёю — П. А. Бадунова, таварышам старшыні — А. Маліноўская, другім таварышам — А. Панько і сэкрэтаром — К. П Маневіч.

Т-во «Цётка» ставіць сабе мэтай— дапамагаць усім бедным беларусам, а глаўным чынам т-во мае апекавацца над дзяцьмі, вучнямі і старымі. Дзеля старых т-во мае адчыняць багадзельні.

Т-во бярэ пад сваю апеку адчыненыя у Менску ясьлі, дзіцячыя кальоніі, сталоўкі і інш.. Сябрукамі т-ва могуць быць усе жадаючыя. Гадавы членскі ўзнос — 3 руб і. Патрэбныя справкі дае сэкрэтар таварыства — К. П. Маневіч (Паліцэйская, д. 14, кв. 1; ад 4—6 г.).

Адносіны Вялікаго Княства Літоуска-Беларускаго да Польскаго Каралеуства паводлуг законау першаго.

(Гляд. № 14)

Просьбы, што пасылаліся да караля з Віленскаго сойму і адказы караля 1547 г. XIII-я просьба. Яшчэ што есьце тэж білі чалом яго каралеўскай міласьці, іж каторыя жалабы і абсьцяжлівасьці многакрат прыходзят да яго каралеўскай міласьці ад княжат і панят і ад земян пагранічных а крыўдах іх пізносных, каторыя мают ад паноў і ад Мазоўшан, што ні есьць яго каралеўскай міласьці тайно; а цяпер патом і нынешнім абьезьдзі, яко пасланцы яго міласьці на граніцы вялікаго княства Літоўскаго выезджалі, тым большыя крыўды той брацці нашай пагранічнай у боях, у кгвалтах і у галоўшчынах, ў забіранню земль і іншых многіх рэчах дзеюцца,— і прасіце яго каралеўскай міласьці, абы яго міласьць з ласкі сваяе панскае рачыўся к таму міласьціва прыкланіці, іж бы ўжо тыя граніцы межы паньствы яго міласьці пэўную ведамасьць сваю ўзялі і абы ужо то такавое кровапраліцце і акрутэнство межы подданымі яго міласьці на обе старане ся ні дзеяло.

Адказ. Яго каралеўская міласьць казаў вам на то паведзіці, іж ні есьць рэч самым вам певядомая, жэ яго міласьць на выведанне і папісанне усіх тых крыўд пагранічных, а каторых да яго каралеўскай міласьці і перво сяго ні аднакраць жалабы праходзілі і цяпер а ніх зьменку чыніце, пасылаці ужо рачыў пасланцоў сваіх: па адной старане, граніц—канюшаго дворнаго пана Мікалая Андрашэвіча а Станіслава Камароўскаго, а па другой старане—пана Васілля Цішкевіча маршалка а Войцеха Ленартовіча. І хоцячы яго міласьць тыі крыўды і завісьция упакоіці, намовіці і пастанавіці на том рачыў с каралём яго міласьцю, с атцом сваім, іж іх міласьць мают там на тыя граніцы з стараны абоіх тых панств комісараў высланы, яко бы нарыхлей магло быці, а там ся на он час усё то, далі Бог, наканец пастановіт і упакоіт.

А ведзь жа да таго часу, пісані яго, міласьць рачыт да караля яго міласьці атца сваего, абы яго міласьць з стараны карупнае к тым, каторыя у том панстве вялікам княстве Літоўскам к граніцам прылегласьці свае мают, рачыў казаці спакойне ся захаваці, а туташнія ку каронным ніхай быся патаму-ж ва ўсём у пакое захавалі.

Просьба таго ж самаго Віленскаго сойму 1547 г. Так тэж што есьце мовілі яго каралеўскай міласьці, іж быў такі абычай заўжды і с старадаўна за шчаснаго панавання прэдкаў яго міласьці, іж кгды кольвяк іх каралеўская міласьць с каруны польскай езджалі да вялікаго княства Літоўскаго, тагды на граніцы усе урадніки дворныя карунныя аставаліся, а есьлі каторы да княства Літоўскаго ехаў, тагды бывал яко-бы госьцем, а жадпае моцы і уладнасьці у справанню ураду сваего ні меў, ані ся у то уступаваў, але урадніки дворныя вялікаго княства паткаўшы на граніцы, яко панове маршалкове, так тэж і падскарбі, падчашы, крайчы, канюшы, кухмістр, падстолі, падкаморы і іншыя урадніки дворныя, тыя усе урады сваімі справавалі і усякую уладнасьць у ніх мевалі. А цяпер тыя усе урадніки яго каралеўскай міласьці дворныя вялікаго княства адно тытулы урадаў сваіх мают, а урадніки карунныя усякае уладнасьці у іх урадзех ужываюць і даходы і аброкі, каторыя на тыя урады прыслухаюць, на сябе берут,—і праве, ужо ся ва усём старадаўны абычай окала тых урадаў зьмяніў: чаго-ж ні толькі тыя урадніки яго міласьці, брацця ваша, але і вы самі усі з вялікаю жаласьцю таго уважаеце, іж ся той брацці вашай у іх урадзех такавы упінак дзеет.

За што-ж прасіце, абы яго каралеўская міласьць рачыў ласкаю і бачнасьцю сваею паньскаю так то асматрэці, якобы ужо чэраз то панове урадніки каронныя у тых урадзех дворных жадпае моцы ані уладнасьці у справаванню ні мелі,—адно тыя брацця ваша, каторыя то с прэдкаў сваіх прэдкам і атцу яго каралеўскай міласьці і тэж яго міласьці самому добра і цнатліве заслугавалі.

Адказ. Яго каралеўская міласьць казаў вам на то паведзіці, іж, яко яго міласьць бачыці то рачыт, цяпер, за яго каралеўскай міласьці шчасьліваго панавання, тая справа дворная урадпікаў яго міласьці дворных ні іншым кшталтам ідзет, адно яко было і за атца яго каралеўскай міласьці, а іж і цяпер кажды урадпік дворны на урадзе сваем есьць і ім уладзеет і справует.

А ведь жа яго каралеўская міласьць вокала тых старых звычаяў, яко ся будзет што заховывало, рачыт с часам дастатачне выведані і так усё у тых урадзех дворных захаваці, яко у том каждая рэч ад яго каралеўскай міласьці водле старадаўнаго абычаю захавана будзет.

Пастановы Віленскаго сойму 1551 г. і каралеўскія адказы. Артыкул II. Просьба. Што тэж есьце гаспадара яго міласьці напамінал‌і, абы чужаземцы іменей ні пасядалі, а урадаў нікаторым правам абы ні дзяржалі, але іжбы сыном а і абывацелям вялікаго княства урады даваны былі са ўсімі пажыткі даўнымі, а штобы было ад каторого, абы то было прывернено; а службу земскую абы з урадаў і з дастойнасьці усіх уфалено водле можнасьці урадаў.

Адказ. На то гаспадар яго міласьць казаў вам паведзені, што ся датычыт таго васпамінання вашаго, ведаеце то самі, іж панствы яго міласьці гаспадарскія усі суць ні замкнёны, а есьць вольна каждаму прыехаць і ад'ехаць, купіці і прадаці, а іж чужаземцы імені пасядаюць, у том іны нікто ні есьць вінен, адно тот сам, каторы чужаземца на маетнасьць прыймует і імення яму сваі прадает. Кгдыбы есте іх чужаземца на маетнасьці свае ні прыймавалі і іменей ні прадавалі, оні бы тэж тых іменей вашых ні пасядалі. А што ся датычыт раздавання урадаў тым чужаземцам, іно яго міласьць гаспадар ні мает ужо волі ім урадаў давапі.

А што просіце, іж-бы то было зася к тым урадам прывернено, што ад каторых пажыткаў урадных зышло, іж-бы на том урадніку ні шкадавалі; іно гаспадар яго міласьць утраты і шкоды нікому ні жычыт, а так, хто-бы кольвяк у тых урадэех у чом сабе шкоду быці бачыў, тот віхай урад спусьціт, а шкоды ні прыймует.

Пастановы Віленскаго сойму 1554 г. і каралеўскія адказы. Артыкул I. Просьба. Затым просіце і чалом бьеце гаспадару яго міласьці, абы на Падляшшы і на Валыні іменей ні купавалі чужаземцы, ані жаднымі прычынамі ні пасядалі іменей, кгды-ж тым ні мала панство вялікаго князства убывает, яко есьце прыпамянулі некатарыя паветы і прасіце, іж-бы у том прывілеям земскім нарушэвне ні дзеялось, кгды-ж толькі родзічам і абывацялям таго панства вольнасьці прывілеяў оных служаць.

Адказ. Тую просьбу вашу яго каралеўская міласьць за слушную прынемшы, рачыт так застанаўляці: іж ужо ад таго часу ва усём вялікам князстве Літоўскам ніхто іны купаваці, ані каторым іншым збычаем ні мает, ані можат пасядаці імення шляхецкаго і усякаго кгрунту ляжачаго ва вечнасьць, кром заставы, едно аднародзіч і абывацяль вялікаго князства Літоўскаго тую вольнасьць мает мец і купіці і іншым абычаем пабожне вечнасьці імення ляжачаго набыці, водле права захоўваючыся. А ведзь жа пры граніцах і заставаю заграічны чалавек ні мает, ані можат мення і усякаго кгрунту зямельнаго дзяржаці і набываці, кроме родзічаў і абывацялей вялікаго князства, абы ся ні нарушылі ні чым прывілія земскія, прысягаю яго міласьці гаспадарскаю уцьвержоныя.

(Документы, объясняющія исторію З.—Русскаго краю. С.—Петербургъ 1865 г.)

З Беларускаго слоуніка.

Б.

Баламут — — забавникъ, обманщикъ.
Баль — — балъ пиршество.
Баляса — — точеный столбикъ у перилъ.
Балясы тачыць — говорить веселый вздоръ.
Бамбіза — — возростный и неуклюжій
Банкет — — пирушка, пиршество
Барбарынство — варварство,жестокость.
Барвісты — — имѣющій яркій цвѣтъ.
Барвіць — — покрывать краскою, барвіць шчокі.
Барыць — — задерживать, мѣшкать.
Басіста ы — — басъ, поющій басомъ.
Басэтля — контр-басъ.
Батчына — — наслѣдственное по отцѣ имѣніе.
Бахур — — волокита, любовникъ.
Бахусаваць — пьянствовать.
Бахурство — — волокитство,развратъ.
Бачлівы — — сострадательный, внимательный къ другимъ; наблюдательный, умный.
Бачна — — разсудительно, предусмотрительно, осторожно.
Бачнасьць — — осторожность.
Бачны, бачнецца — видимый, виднѣться.
Бач — — вишь, вотъ.
Безбаронна — безпрепятственно, невозбранно.
Безбаронны — беззащитный.
Безбронна — — безоружно.
Безбронны — — невооруженный.
Безвартасьць — ничтожность.
Безвонтпліва, безвонтпна — без сомнѣнія, несомненно.
Безвонтплівы — несомнѣнный.
Безгалоуе — — бѣда, несчастіе.
Бездонне — — бездна.
Бездушны — — неодушевленный.
Безӭчна — — безчинно, развратно,
Безкарна — — безнаказанно.
Безквітна — — безъ писмен. вида.
Безквотна — — безпроцентно.
Безладзье — — несогласіе, ссора.
Безаблудна — безошибочно.
Безадпаведны — безотвѣтственный.
Безатхланна — не давая облегчднія,— безатхланная мука.
Безпамяцце — забвеніе.
Безпярэчна — безпрекословно.
Безпрацны — — безработный.
Безрахубна — безотчетно.
Безсумна — — безъ сомнѣнія.
Безхібна — — мѣтко, безошибочно.
Безчулы — — нечувствительный.
Бянтэжыцца — конфузиться.
Бервенне — — бревно.
Біло — — языкъ у колокола.
Благаславенство — благословеніе.
Блазнота — — малолѣтнія дѣти.
Бляер — — форма, образецъ чего либо.
Богабойлівасьць — страхъ Божій.
Барэнне, боркі — борьба.
Брыда — — гадость, мерзость.
Бронь — — оружіе, броня.
Бросьнь-ня — плѣсень.
Бруштыновы — янтарны.
Бруштын — — янтарь
Бунцік — — связочка нитокъ.
Бусі — — поцѣлуй по-дѣтски.
Бэз — — сирень.

В.

Вабіць — — привлекать.
Вада — — недостатокъ.
Вадкаваты — — жидковатый.
Вальчэнне — — борьба.
Вандраванне — путешествіе.
Вапна — — известь.
Варыво — — кушаніе.
Варьят — — сумасшедшій.
Варна — — знойно.
Варта — — стража
Вартаунічы — сторожъ.
Вартасьць — — стоимость.
Вялебнасьць — преподобіе.
Велягурыста — высокопарно.
Вельбіць — — хваліць, величать.
Весьняк — — деревенскій житель.
Зілія — — постъ наканунѣ большого праздника.
Вільгаць — — сырость, влажность.
Вінавайца — — должникъ.
Віншаванне — поздравленіе.
Вогір — — жеребецъ.
Водлуг — — по, согласно с тѣмъ.
Вожык — — ежъ.
Вадахрэшчо — праздникъ Богоявленія.
Возьнік — — кучеръ, извозчикъ.
Валаць — — звать, кликать.
Воле — — зобъ у птицы
Валасьцянін — сельскій житель.
Валацуга — — бродяга.
Волей — — пусть лучше
Ва мгненне — въ мгновеніе.
Вомпіць-плю — сомнѣваться—юсь.
Вонках — — внѣ, на дворѣ.
Вонтпенне — — сомнѣніе.
Вонтплівы — — недовѣрчивый.
Ворак — — мѣшокъ, денежный мѣшокъ.
Воцэт — — уксусъ.
Выйсьце — — выходъ.
Выканаць — — выполнить.
Вылівак — — недонош. яйцо съ мягк ю скорл.
Вылучаць — — отдѣлять.
Вымова — — произношеніе.
Вымоуна — — выразительно.
Вымоунасьць — выразительность.
Вынагрода — — вознагражденіе.
Вынайдзены — новоизобрѣтенный, открытый.
Вынайдаванне — изобрѣтеніе, изыскиваніе.
Вынайці — — изобрѣсть.
Вынадезак — — изобрѣтеніе.
Вынадезьці — вновь открыть.
Вынішчэнне — истребленіе.
Вынурэнне— —
Выабражэнне — представленіе, воображеніе.
Выпадак — — случай.
Выпяк — — припекъ.
Выперадкі — запуски.
Выплод — — отпрыскъ, приплодъ.
Выплад — — искорененіе.
Выпрауляць — отправлять, исправлять.
Выразьліва— — выразительно.
Выраз — — выраженіе.
Вырок — — судебное рѣшеніе.
Высіленне — — истощеніе.
Высіцца — — превозноситься.

(Працяг будзе).

Рэдактар Я. Лёсік.